

УДК 330.341.1.(477)

**Денисенко М.П.**

*доктор економічних наук, професор,  
професор кафедри бізнес-економіки  
Київського національного університету технологій та дизайну  
Міністерства освіти і науки України*

## МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

Стаття присвячена порівняльному аналізу методів державного регулювання розвитку національної інноваційної системи. Наведено досвід зарубіжних країн щодо державного регулювання розвитку національних інноваційних систем. Визначено основні завдання та цілі державного регулювання розвитку національними інноваційними системами.

**Ключові слова:** інструменти державного регулювання розвитку національної інноваційної системи, методи, інтеграційні зміни.

### **Денисенко Н.П. МЕТОДЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИННОВАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ**

Статья посвящена сравнительному анализу методов государственного регулирования развития национальной инновационной системы. Приведено опыт зарубежных стран, касающийся развития национальных инновационных систем. Определены основные задания и цели государственного развития национальными инновационными системами.

**Ключевые слова:** инструменты державного регулювання розвитку національної інноваційної системи, методи, інтеграційні зміни.

### **Denisenko N.P. METHODS OF STATE REGULATION OF THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL INNOVATION SYSTEM**

The article is devoted to a comparative analysis of methods of state regulation of the development of the national innovation system. The experience of foreign countries concerning the development of national innovation systems is cited. The main tasks and goals of state development by national innovation systems are determined.

**Keywords:** Instruments of state regulation of the development of the national innovation system, methods, integration changes.

**Актуальність.** Системний підхід до забезпечення функції державного регулювання сфери науки, технологій та інновацій повинен розглядатися й формуватися як складова національної інноваційної системи. В умовах глобальних, інтеграційних та кризових змін необхідно створити системний механізм взаємодії держави з корпоративним сектором економіки, який включав би інституціональні, організаційні, фінансово-економічні та соціально-економічні важелі. В інституціональному плані перед державою постає завдання сформулювати господарський механізм, який би забезпечував перерозподіл ресурсів із застарілих і безперспективних виробництв у виробничо-технологічні комплекси сучасного технологічного укладу.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Вивченню ролі держави в інституціональному будівництві та інноваційному розвитку присвячено багато робіт вітчизняних дослідників [1-8].

Аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних авторів дозволяє розділити інструменти державного регулювання інноваційного розвитку на дві групи: соціально-економічні (організація ринку праці, підвищення кваліфікації робітників, допомога по безробіттю, формування громадянського суспільства з високою еколого-економічною свідомістю і активністю) та виробничо-економічні (зміна технологічних укладів, комп'ютеризація, інформатизація, енергетична політика).

**Постановка проблеми.** Розв'язання проблем модернізації технологічної бази на основі інновацій, розширення ринків збуту, джерел інвестування і подальшого виходу на світові ринки з конкурентоспроможною продукцією започатковується на використанні методів корпоративного управління, що дозволяють концентрувати ресурси для вирішення задач стійкого розвитку і забезпечення високого рівня конкурентоспроможності.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Для посилення впливу національної інноваційної системи

на процес економічного розвитку держави повинні формуватися адекватні методи її участі в регулюванні та управлінні, економіко-правові норми, правила, регулятори. Зокрема, до економічних інститутів можна віднести такі пріоритетні форми участі держави в інноваційному розвитку, як це наведено в табл. 1

Адекватні дії повинні відбуватися і з боку самих корпоративних структур, зокрема: впровадження принципів корпоративного управління та дотримання умов їхньої реалізації; вибір оптимальної та результативної організаційної структури корпорацій і визначення відповідної моделі комунікацій як між окремими підрозділами, так і з суб'єктами зовнішнього середовища; формування соціального капіталу організації та реалізація стратегічних цілей у контексті соціальної відповідальності.

Державне регулювання інноваційної діяльності в розвинених країнах зводиться до виконання наступних основних функцій:

- загальне регулювання економічних процесів (особливої важливості набуває довгострокова економічна стратегія, що включає структурну перебудову економіки, природоохоронні заходи, енергетичний і науково-технологічний розвиток);

- соціальна стратегія держави (політика доходів, цін, зайнятості, розвиток соціального захисту і соціальних гарантій);

- регулювання якісних особливостей економічного розвитку (стимулювання конкурентного середовища, поліпшення якості життя, всебічне стимулювання робітників, контроль якості і безпеки споживчих товарів і захист прав споживачів, охорона праці);

Як правило, державне регулювання інноваційного розвитку економіки досягає своєї мети в довгостроковому періоді, коли отримуємо стійкий рівень прибутковості, нормальний для даного територіального соціуму, створюються відповідні інститути, інституції і організації.

Таблиця 1

**Пріоритетні форми участі держави в інноваційному розвитку України**

Форми участі держави в регулюванні та управлінні	Доцільність застосування в НІС	Ступінь розвитку в Україні
1	2	3
державне економічне регулювання, стимулювання і підтримка сприятливих та стабільних умов для розвитку найбільш ефективних форм концентрованого виробництва і його інтеграції з фінансовим капіталом	НІС – це інституційне забезпечення процесу розвитку держави Не є можливим в Україні через існуючу кризу	Більшість інститутів не є розвинутими Процес державного регулювання є дуже слабким
розробка системи державних програм	Всі існуючі програми необхідно переглянути та відкоригувати	Доцільно
ефективне управління державною власністю	Потребує негайного втручання держави	Доцільно розглянути питання щодо повернення частки приватизованого майна в державну власність
регулювання розвитку фінансових ринків та їхньої інфраструктури;	Фінансова криза вимагає нових інструментів	Необхідність посилення регулюючої ролі НБУ, та розвитку ринку ЦП
антимонопольне регулювання і стимулювання конкуренції	монопольне володіння більшістю засобів виробництва	Посилення законодавчої бази
контроль за діяльністю природних монополій	Потребує подальшого розвитку системи державного регулювання	Посилення законодавчої бази

Джерело: розроблено автором.

Необхідними умовами, які повинна забезпечити держава для прийняття концепції розвитку національної інноваційної системи, є наступні:

- 1) створення стимулів та інфраструктури розвитку національної інноваційної системи;
- 2) розробка механізмів залучення інвестиційних ресурсів;
- 3) легалізація «тіньового» капіталу і «тіньових» доходів населення;
- 4) створення механізму спрямування доходів експортних галузей в українську економіку;
- 5) введення пільгового оподаткування інноваційних видів діяльності; 6) активізація змін в інституційній сфері, пов'язаних зі створенням інноваційних підприємств і венчурного капіталу;
- 7) розробка національної стратегії трансферу технологій, що мінімізують трансакційні витрати агентів ринку і органів управління всіх рівнів.

В таблиці 2 наведено класифікаційні методи державної інноваційної політики та склад і засоби реалізації функцій держави при створенні НІС. У залежності від стану економічного розвитку держави змінюються функціональні пріоритети державного регулювання. У розвинутій економіці перевага надається макрорегулятивним функціям – правозахисним та контрольно-наглядним.

Для економіки, що розвивається, регулятивна діяльність держави повинна бути більш активною, націленою на формування ринкових відносин, ринкової інфраструктури та забезпечення розвитку підприємства. Правове регулювання інноваційного розвитку забезпечується державою і полягає у впорядкуванні взаємодії та захисті інтересів всіх учасників економічного процесу шляхом установлення певних правил і стандартів.

В запропонованій класифікації враховані не тільки найбільш суттєві аспекти організації інноваційної діяльності, але і визначені відповідні функції державного регулювання процесу розвитку НІС.

Зараз гостро стоїть проблема розробки, прийняття і реалізації довготривалої національної програми євроінтеграції. Основними галузями, які мають бути в пріоритеті при розробці національної інноваційної програми, є, за оцінками спеціалістів, галузі сільського господарства та машинобудування.

– При цьому, найважливіші складові блоки програми інноваційного розвитку стратегічних для збереження та подальшого розвитку країни галузей мають передбачати:

- формування законодавчо-нормативних і фінансових умов для збереження та подальшого прискорення розвитку створеного в основних галузях науково-технічного потенціалу, підвищення сприйнятливості підприємств до інноваційної діяльності та її стимулювання;
- концентрацію матеріальних, фінансових та інтелектуальних ресурсів на важливо інноваційних напрямках, що забезпечують збільшення випуску конкурентоздатної продукції глибокого ступеня переробки і її представлення на внутрішньому та зовнішньому ринках;
- покращення споживчих якостей продукції, що виробляється, розробка принципово нових її видів і вдосконалення за рахунок цього загальної структури основних виробництв, необхідних для ефективної євроінтеграції;
- застосування більш досконалих матеріало-, енерго-, водо- і екологічнозберігаючих технологічних процесів та обладнання;
- оптимізацію систем управління технологічними процесами, обладнанням і підприємствами в цілому;
- широке залучення до інноваційного розвитку підприємств великих інтегрованих компаній;
- вирішення соціальних проблем при впровадженні інноваційних програм.

На першому етапі, який розрахований на короткострокову перспективу, програма і управління інноваційним розвитком найважливіших галузей, що необхідні для євроінтеграції, а також є стратегічними для збереження та подальшого розвитку країни, мають орієнтувати підприємства на підвищення конкурентоздатності виробництва (враховуючи дані, які наведено в табл. ) за рахунок наступних факторів:

- по-перше, модернізація діючих потужностей, яка спирається на зміну технологічних процесів і застосування нового обладнання;
- по-друге, будівництво і освоєння нових потужностей (також з новітніми технологічними процесами і обладнанням);

Таблиця 2

## Класифікація методів державного регулювання процесу інноваційного розвитку України

№	Класифікаційні ознаки	Групи методів	Дослідники
1	2	3	4
1	По характеру впливу держави на інноваційний процес	– прямі (адміністративні) методи; – непрямі методи	
2	За участю держави у фінансуванні інноваційної діяльності	Фінансові методи: – пряме бюджетне фінансування на основі прямих субсидій, грантів, держзамовлень; – податкове стимулювання; – участь в державно-приватному партнерстві; – державні гарантії як форма забезпечення кредитів, що надаються для фінансування інноваційних проектів.	Никифоров А.Є., Лапко О.О., Онішко С.В., Крупка М.І., Захарін С.В.,
3	По суб'єктах НІС	Методи, спрямовані на стимулювання інноваційної активності приватних компаній реального сектору економіки. Методи, спрямовані на стимулювання фінансових інститутів інвестувати гроші в інноваційні проекти. Методи, спрямовані на підвищення ефективності діяльності державного сектору досліджень і розробок (в т.ч. університетів, інститутів АН, державних наукових центрів, галузевих НДІ). Інституційні методи, спрямовані на розвиток окремих елементів інфраструктури інноваційної діяльності (бізнес-інкубаторів, технопарків, інжинірингових центрів, особливих економічних зон і наукових центрів, інформаційних та аналітичних центрів, систем підготовки і перепідготовки кадрів, венчурних фондів, лізингових компаній і т.д.)	Никифоров А.Є., Гальчинський А.С.,
	По розміру суб'єктів інноваційного підприємства	Універсальні методи стимулювання інноваційної активності компаній; методи підтримки малого інноваційного підприємства; методи підтримки великих форм інноваційного бізнесу.	
4	По ринку – об'єкту регулювання	Методи регулювання ринку нововведень. Методи регулювання ринку інвестицій в інновації.	Шпикуляк О., Курило Л.
5	По фазі інноваційного процесу, що підлягає регулюванню	Методи стимулювання наукових досліджень і розробок. Методи стимулювання оновлення виробничих потужностей і технологій виробництва. Методи регулювання господарського обороту об'єктів інтелектуальної власності. Методи стимулювання комерціалізації нововведень (взаємодія між розробниками нововведень і підприємствами реального сектору як потенційними споживачами нововведень). Методи стимулювання виробництва інноваційної продукції. Методи стимулювання просування інноваційної продукції на ринки, в тому числі закордонні. Методи регулювання фінансових відносин між суб'єктами інноваційної діяльності.	Єрмошенко М., Тарасенко І.

\*Джерело: складено автором

по-третє, освоєння нових і розширення випуску удосконалених наукоємних продуктів сфери кінцевого споживання;

по-четверте, за рахунок використання процесних, продуктових, економічних, організаційно-управлінських та інших інновацій, які скорочують витрати на виробництво, реалізація і споживання продукції.

Систематизація наукових досліджень зарубіжних та вітчизняних науковців дозволяє під системою державного регулювання процесу розвитку НІС розуміти систему знань, закономірності дій та правила застосування методів і засобів впливу держави на хід соціально-економічного розвитку, спрямованих на досягнення цілей довгострокової державної інноваційної політики.

Всебічно обґрунтована державна інноваційна політика (табл. 3) має базуватися на поєднанні загальнодержавних та регіональних інтересів суб'єктів господарювання. Аргументом на користь запровадження системи державного регулювання розвитку НІС є досвід державного регулювання НІС в інших країнах, які успішно подолали кризу

**Висновки з проведеного дослідження.** З наведеного вище можна зробити наступні висновки. Парадигма інституціоналізму, яка сформувалася як напрям економічної науки на основі консолідації теорії інноваційних змін ринкової системи і меха-

нізмів функціонування соціально-економічних процесів, виступає основою для побудови парадигми інноваційного розвитку країни в умовах інтеграційних змін. Методологія інституціоналізму досліджує економічні, суспільні, правові правила поведінки суб'єктів і відповідає завданням розробки методології інституціонального забезпечення розвитку НІС.

Інституціональний аналіз, окрім причинно-наслідкової оцінки результатів розвитку НІС, ставить за мету її аналіз через призму змін відносин та правил поведінки економічних агентів, регуляторної політики держави, національної моделі суспільства в частині розвитку національної інноваційної системи, що має особливе значення в умовах кризи. Таким чином, головний ідейний принцип інституціональної парадигми – це концепція безкінечної еволюції, яку, за переконаннями інституціоналістів, необхідно застосовувати як до суспільства, так і до економіки, держави, інноваційної політики, НІС.

Як свідчать проведені дослідження, інституціональний напрям у теорії та практиці розвитку НІС поки що займає незначне місце, оскільки деякі інститути та інституції або не достатньо розвинуті або погано адаптовані до реалій сучасної економіки України. Проте, на наше глибоке переконання, еволюціоністський підхід інституціональної економічної методології до оцінки інноваційних

перетворень потрібно вважати чи не єдиним напрямом досліджень, який здатний окреслити всю глибину проблеми формування та розвитку національної інноваційної системи. При визначенні інститутів та інституцій НІС ми виходимо з того, що існуюча багатофакторність економічних взаємодій важко піддається аналізу виключно методами економічної науки. Тут потрібний синтез методів різних наук, що пропонує інституціоналізм у застосуванні до суспільно-економічних явищ.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Амоша О.І., Ніколаєнко А.І. Національна інноваційна система України в контексті міжнародних порівнянь // О. Амоша ; Економічний вісник Донбасу № 1 (39), 2015. – С. 115-117.
2. Захарін Сергій Володимирович. Інвестиційне забезпечення інноваційно-технологічного розвитку економіки [Текст] : [монографія] / С. В. Захарін ; Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. – К. : КНУТД, 2011
3. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: монографія / [Саблук П.Т., Шпикуляк О.Г., Курило Л.І. та ін.] – К. : ННЦ ІАЕ, 2010. – 706 с., С.94.
4. Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України: монографія / [Амоша О. І., Аптекар С. С., Білопольський М. Г., Юрій С. І. та ін.]. – ІЕП НАН України, ТНЕУ МОНМС України. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. – 848 с.
5. Соболев В.М. Інституційні чинники розвитку фінансового сектору економіки в умовах ринкової трансформації: монографія / кол. авторів ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. В.М. Соболева. – К. : УБС НБУ, 2010. – 350 с.
6. Теорія і практика застосування фінансових інструментів соціально-економічного розвитку України [Текст] : монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. П. О. Нікіфорова, канд. екон. наук, доц. Н. Р. Швець. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. – 244 с. : рис., табл.
7. Федулова, Любов Іванівна. Інноваційний розвиток проблемних регіонів [Текст] : монографія / Л. І. Федулова, Н. Ю. Буга ; Нац. ун-т кораблебудування ім. адмірала Макарова. - Миколаїв : НУК, 2010. - 143 с.
8. Шпикуляк О. Г. Інституції у розвитку та регулюванні аграрного ринку [Текст] : монографія Шпикуляк О.Г. О. Г. Шпикуляк. – К. : ННЦ «Ін-т аграрної економіки», 2010. – 394 с. : рис., табл.
9. Шпикуляк О. Г. Інституціоналізація інноваційної діяльності в аграрній сфері економіки / О.Г. Шпикуляк, Л.І. Курило // Облік і фінанси АПК. – 2010. - № 3. – С. 114-117.